

IN MEMORIAM MÁTYÁS ANTAL

Életének 93. évében, 2016. február 8-án elhunyt Mátyás Antal akadémikus, a magyar közgazdaság-tudomány kiemelkedő, nemzetközi hírű művelője. Mátyás Antal a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen kezdte meg tanulmányait, de a katonai szolgálat, majd a szovjet hadifogság miatt a Magyar Közgazdaságtudományi Egyetemen kapott diplomát 1950-ben. 1953-ban lett a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem oktatója, 1957-ben már egyetemi docens, 1966-ban egyetemi tanár. 1970-ben alapította meg a Közgazdasági Elméletek Története Tanszékét, amelyet 25 éven át vezetett. 1996 óta professor emeritus. Emlékét szeretettel megőrizzük.

REQUIESCAT IN PACE

Mátyás Antal professzor és akadémikus halálának híre – bár idős kora és megromlott egészségi állapota miatt nemigen mondható váratlannak – megdöbbentő és rendkívül elszomorító. Fel sem mérhető az a veszteség, amelyet az ő végleges eltávozása e földi világból nemcsak egykori tanítványai, kollégái, akadémikus társai, valamint egyetemünk és a Magyar Tudományos Akadémia, hanem az egész hazai, sőt a nemzetközi közgazdaság-tudomány számára is jelent.

Bizton állítható, hogy nincs és soha nem is volt a magyar közgazdaság-tudomány művelői között rajta kívül akárcsak egy is, aki a közgazdászok igen széles körére kiterjedő, tartós és rendkívül jelentős hatással lett volna. Mátyás Antal ugyanis több évtizeden át a hazai közgazdászok számos, egymást követő nemzedékét vezette be a modern nyugati közgazdaságtan terminológiájába, elméleti és módszertani ismeretanyagába, valamint újabb és újabb eredményeibe – mégpedig jóval a rendszerváltás előtt, már az 1950-es évektől kezdődően, vagyis egy olyan korban, amikor a pártállam által egyedül és kizárólagosan elfogadható csak a marxizmus-leninizmus politikai gazdaságtana volt. Elvitathatatlanul neki, az ő tárgyának és az általa vezetett tanszéknek köszönhető, hogy a magyar közgazdászoknak nem kellett a rendszerváltásra várniuk ahhoz, hogy megfelelő ismereteket szerevezve, nyugati kollégáik jól felkészült partnerei legyenek és a szakma nemzetközi fórumain is megállják helyüket.

Aligha akadtak olyan egyetemi oktatók a Szovjetunió és az annak befolyása alatt álló kelet- és közép-európai országok felsőoktatási rendszerében, akik éppúgy vállalták a kemény diktatúra idején a marxizmus-leninizmus ideológiájával ellentétes nyugati elméletek oktatását, mint Mátyás Antal. Ő ezt bátran vállalta, annak ellenére is, hogy életpályája során oly sok és rendszeres (olykor állását is fenyegető) támadás érte. A személyét és tevékenységét ért bírálatok, kifogások és támadások inkább annak idején elsősorban az volt, hogy a nyugati, ún. polgári közgazdasági elméletek oktatásával – úgymond – „fellazítja” a hallgatók ideológiai elkötelezettségét. Ezen felül támadták amiatt is, hogy a felszólítások, figyelmeztetések és fenyegetések ellenére következetesen visszautasította a párttagság vállalását és e bátor döntése

mellett mindvégig ki is tartott, noha az 1950-es és 1960-as években minden, ideológiai minősített tárgynak – így az ő tárgyának is – az oktatóival szemben nemcsak elvárás, hanem kötelező előírás is volt a párttagság.

Furcsa módon még a rendszerváltás után is érték őt támadások. Célkeresztbe került azért, mert nemcsak a „fő áramlatnak” nevezett divatos, ma már a válságok hatására széles körben bírált neoliberais irányzatot oktatta, hanem más, attól eltérő „heterodox” elméleteket is. Akadtak persze olyan bírálói is – köztük a marxizmus-leninizmus és a sztálini rendszer egykori lelkes híveiből lett neofiták – akik elfeledvén a korábbi politikai viszonyokat, azt vetették utólag Mátyás szemére, hogy korábban a „marxista szempontból”, illetve Marx nézeteivel összevetve bírálta a nyugati közgazdaságtant (mintha e nélkül egyáltalán oktatni lehetett volna azt annak idején).

Túlzás nélkül állítható az is, hogy a közgazdasági elméletek történetével foglalkozó nemzetközi szakirodalomban sem akad még egy olyan mű, amely Mátyás Antal újra meg újra átdolgozott, kibővített és felfrissített könyvéhez, illetve könyveihez hasonló részletességgel, elmélyültséggel és kritikailag dolgozta volna fel a közgazdaságtudomány annyiféle elméleti irányzatát, a közöttük lévő eltérések és egyszerűsített kölcsönhatások feltárásával. Mátyás Antal magától értetődően a korai, majd a klasszikus és a marxi, sőt a „történeti” és társadalomjogi, valamint a régi és az új institucionalista elméleti iskola nézeteit éppúgy feldolgozta és oktatta, mint a keynesi és posztkeynesiánus, a neoklasszikus, a monetarista és az ökonometriai, illetve matematikai gazdaságtudomány koncepcióit is, vagyis minden fontos elméleti irányzatot. (Említést érdemel, hogy amikor hazánkban először jelent meg könyv a korábban még tiltott témakörnek számító ökonometriáról – nevezetesen a Nobel-díjas *Jan Tinbergen* „Ökonometria” c. könyve 1957-ben – az azt megjelentető Közgazdasági és Jogi Kiadó felkérésére egyedül csak Mátyás Antal tudott ahhoz egy részletes bevezető tanulmány megírására vállalkozni. Erről alkalmam volt 1975-ben a hágai nemzetközi szimpóziumon a mellettem ülő Tinbergen professzornak említést tenni, aki köszönetét küldte bevezető szerzőjének.)

Mátyás Antal a közgazdaságtan fejlődését történelmileg olyan szerves folyamatként ábrázolta, amelyben a különféle elméleti irányzatok között nemcsak ellentétek, hanem kölcsönhatások is érvényesültek, és amelyek így vagy úgy hozzájárultak ismereteink gyarapodásához, noha mindegyikük kritikusan kezelendő. Ezért nemcsak értékelte azok eredményeit, de kimutatta a következetlenségeket, különösen a valóságtól elrugaszkodó tételekben, a túlzott leegyszerűsítésekben és az esetleges logikai ellentmondásokban megnyilvánuló hibákat is. Mátyás elmélettörténeti írásai tehát egyszerűsített elméletkritikai közlemények is, amelyeknek jelentőségét és mai időszerűségét különösképpen megvilágítják az elmúlt évtizedek világgazdasági válságai nyomán bekövetkezett paradigmaváltások.

Nem állhatom meg, hogy személyes megjegyzésként ne ismétljem meg ezúttal is – még ha egyesek meg is rónak miatta – amit oly sokszor elmondtam. Annak idején, egyetemi tanulmányaim során az egyetlen tárgy, amelyért érdemes volt az orvosi egyetemről – annak első évfolyamát mindenből kitűnő szigorlati eredménnyel elvégezve – a közgazdaságtudományi egyetemre átkérnem magam, a Mátyás Antal által oktatott elmélettörténet (és szerencsémre a mi csoportunk számára ugyancsak általa vezetett „Tőke-szeminárium”) volt. Az ő előadásain a hallga-

tók mindig nagy figyelemmel jegyzeteltek és igyekeztek az első sorokban helyet foglalni.

Ami a „Tőke-szemináriumot” illeti, az nemcsak annyiban volt kiemelkedő szellemi élmény, hogy szinte oldalról oldalra végig tanulmányoztuk „A tőke” mindhárom kötetét, hanem mert Mátyás Antal finom célzásai, illetve kérdőjeles mondatai a figyelmesen hallgatók számára azt is jelezték, hogy Marxnak (akit a kommunistaellenességéről híres, Nobel-díjas *Buchanan* is a XIX. század egyik zsenijének nevezett) még e kétségtelenül zseniális műve sem mentes következetlenségektől, sőt egynémely ellentmondástól sem. (A legutóbbi tanszéki költözés előtt még megvoltak azok a szemináriumi jegyzeteim, amelyeknek margóján az elhangzott célzásokat vagy más módon kifejezett kétségeket magamnak jeleztem.) Mindenesetre azok, akik értették a finom célzásokat és kérdőjeleket, nem is kezelték „szentírásaként” Marx művét. Ugyanakkor az is világossá vált számukra, hogy a marxizmus-leninizmus ideológiája és Marx elmélete között nemcsak színvonalbeli, hanem tartalmi különbségek is vannak. Talán nem véletlen, hogy éppen a Mátyás Antal által oktatott szemináriumi csoportból került ki az '56-os diáktüntetésnek, majd a forradalomnak, illetve az azt előkészítő szellemi harcoknak jó néhány résztvevője.

Az 1950-es évek első felében a Mátyás által oktatott két tárgytól eltérően a többi tárgy nevelésesen csekély mértékben adott új, illetve tanulni érdemes ismereteket. Jellemző, hogy például matematikából a ciszterci gimnáziumban kapott osztályzatomra való tekintettel még vizsgáznom sem kellett, de statisztikából is elég volt a gyakorlatokon szereplésem ahhoz, hogy vizsgakérdés nélkül is beírák indexembe a jelest. A gazdaságtörténet és a gazdaságföldrajz sem igen haladta meg a gimnáziumi ismereteket. A kapitalizmus politikai gazdaságtanát pedig olyanok oktatták, akikről könnyű volt megállapítani, hogy sohasem olvasták „A tőke” három kötetét (kivéve persze annak fordítóját, az egyébként jogi végzettségű *Nagy Tamást*). Tanszékünk egykori elődjének, a *Nemzetközi gazdasági és politikai kérdések* tanszékének tárgyáról pedig jobb is, ha nem beszélek. (Igaz, hogy a tanszék megalapítója és első tanszékvezetője, *Haász* professzor ajánlott fel adjunktusi állást könyvének kiadói szerkesztőjeként elvégzett munkám nyomán, és így kerülhettem végre oktatóként az egyetemre.) A korábban volt tanszékek és tárgyak zöme persze ma már nem is létezik.

A *Közgazdasági elméletek története* tárgy és annak Mátyás Antal könyveiben olvasható ismeretanyaga azonban nemcsak az 1950-es években, hanem a későbbiekben is messze kimagaslott tartalmi gazdagságával és minőségi színvonalával a többi tárgy és azok tananyaga közül. Nem véletlen, hogy mindig a legnehezebb tárgynak minősült a hallgatók körében, és doktori szigorlati tárgyként is csak ritka kivételek alkalmával választották. Az sem véletlen, hogy amikor az 1990-es évek elején e tárgyban írandó egyik zárthelyi dolgozatot a hallgatók egy része, köztük a hallgatói önkormányzat egyik-másik akkori képviselője, túlságosan is nehéznek találta, meggondolatlanul és a többség véleményének kikérése nélkül a rektorhoz intézett beadványban a tárgy kötelező jellegének megszüntetését kérte. Ennél nagyobb hiba volt azonban az, hogy az akkori rektor saját, korábbi véleményével és az általa felkért szakértői bizottság állásfoglalásával is ellentétben, végül engedett a hallgatói képviselő követelésének. Ez jobban bántotta Mátyás professzort, mint minden korábbi, rendszerváltás előtti politikai támadás. Nem kevésbé érte súlyos sérelem

akkor, amikor a rektori titkárságon tudta csak meg, hogy nyugdíjba kell vonulnia, és tanszékének, valamint tárgyának a felszámolása is napirendre került. A tanszék és a tárgy – *Zalai Ernővel* közös fellépésünk nyomán – fennmaradt ugyan, és Mátyás Antal emeritus professzorként elvileg folytathatta oktatói tevékenységét, hamarosan újabb, minden korábbinál nagyobb csalódás érte: az általa alapított tanszék és tárgy előadói közül „kiiktatták”, és világhírű könyvét már tananyagként sem használták többé. (Ebben az ügyben az akadémia Gazdaság- és Jogtudományi Osztálya – tekintettel a hazai szellemi tőke védelmére és az akadémia tagjai nemzetközileg elismert műveinek elvárható megbecsülésére – akkoriban a rektorhoz írt levélben fejezte ki nemtetszését és állásfoglalását az eljárás kapcsán.)

Mátyás fő művének nemzetközi elismertségét nemcsak többszöri külföldi kiadása bizonyítja (a magyar és az angol nyelvű kiadásokon kívül lefordították és kiadták Japánban és Kínában is.) Fémjelzi az is, hogy tananyagként felhasználásra került – a visszajelzések szerint legalább – tizennyolc ország egyetemi oktatásában. Mindezen túl én magam személyesen is meggyőződhettem a nemzetközi elismertségről. Amikor még rendszeresen eleget tettem külföldi egyetemek, intézetek és nemzetközi szervezetek, illetve társaságok meghívásának, szabadidőmben előszeretettel meglátogattam azok könyvtárát, keresvén ott a hazai közgazdászok publikációit, köztük a magamét is – Mátyás könyvét szinte minden esetben megtaláltam.

Bevallom, hogy a Mátyás Antal könyvében olvasható elméleti és módszertani ismeretanyag elsajátítása nélkül aligha mertem volna vállalni 1967-ben az újonnan létrehozott tanzániai egyetem felkérésére, illetve megbízásának eleget téve azt, hogy tanszékvezető professzorként felelős irányítója és gazdája legyek az egyetemi közgazdászképzésnek. Egyébként 1967-ben az új egyetemen a diáklázadást és a kormány Arushai Nyilatkozatát követően a közgazdászhallgatók zöme és az általam vezetett tanszék több munkatársa is azt várták tőlem, mint egy „szocialista” országból meghívott professzortól: a nyugati tankönyvek tananyagát félresöpörve a marxista elméleti közgazdaságtan és különösen a „szocializmus politikai gazdaságtana” oktatásával váltam fel a nyugati közgazdaságtanét. Erre azonban (az említettek számára némi csalódást is okozva) nem voltam hajlandó – éppen Mátyás Antal követendő példája nyomán. Ehelyett „csak” annyit tettem, hogy az előbbi tananyag kizárólagosságát megszüntetve a közgazdasági elméletek története keretében igyekeztem minden fontosabb elméleti irányzattal megismertetni a hallgatókat. Minthogy akkoriban Mátyás könyve még nem volt angol nyelven elérhető, nekiláttam a magyar kiadás alapján, illetve annak egyes részeit lefordítva egyetemi jegyzetet készíteni a hallgatók számára. Nem az én érdemem, hanem Mátyás Antalé, hogy e tananyag eredményeként – amint azt az akkor még a nemzetközösség egyetemeit ellenőrző londoni központból kiküldött és a két másik kelet-afrikai egyetemen is funkcionáló „external examiner” saját meglepetését is kifejezve jelentésében megállapította – a mi hallgatóink a modern (értsd: mainstream) nyugati közgazdaságtannak is jobb és alaposabb ismeretéről tettek tanúságot, mint azok a hallgatók, akik a másik két egyetemen csak ez utóbbit tanulták. Az általam írt egyetemi jegyzetekben szereplő hivatkozásokból ottani kollégáim és hallgatóim már azelőtt megismerhették Mátyás Antal nevét, hogy könyvének angol nyelvű kiadása forgalomba került volna. Néhányan közülük érdeklődtek is személye iránt, sőt egyetemünk iránt is, ahol nemcsak marxizmust, hanem nyugati közgazdaságtant is oktatni lehetett.

Mátyás Antal híres könyvének angol nyelvű kiadása és elterjedése szinte felbecsülhetetlen mértékben járult hozzá egyetemünk nemzetközi hírnevéhez. Ifjabb kollégáim és a mai hallgatók talán nem is tudják, hogy a budapesti Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem még a hidegháború legrosszabb időszakában is megkülönböztetett figyelemben részesült Nyugaton a marxizmussal legkevésbé sem szimpatizáló körökben is. Talán nem véletlen, hogy az Egyesült Államok elnökének első, a rendszerváltás „előestéjén” tett magyarországi látogatásakor épp a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemet választotta – vagy fogadta el – előadásának színhelyéül. *Bush* elnök nemcsak megköszönte Mátyás Antal neki dedikált könyvét, hanem annak jelentőségét is méltatta.

Mátyás Antal kiemelkedő tevékenységet végzett nemcsak iskolateremtő módon és a tudományos utánpótlás képzésében, hanem az akadémiai és egyetemi minősítési eljárásban, valamint az akkreditációs szakbizottságban is. Mindig hasznos tanácsokkal segítette munkatársait kutatómunkájukban és előmenetelükben. Következésképpen, sőt nagy szigorral ragaszkodott a minőségi követelmények teljesítéséhez és számonkéréséhez – figyelmen kívül hagyva, sőt elutasítva bármiféle kívülről vagy felülről jövő befolyást.

Mátyás Antal példamutató emberi magatartását tehát nemcsak a már említett bátorsága, megalkuvást nem ismerő gerincessege bizonyította, hanem az is, ahogyan mindenkor igyekezett segíteni tanítványainak, ifjú kollégáinak. Ezek között én magam különösen és többszörösen is hálával tartozom neki, hiszen szakmai pályafutásom alakulásában mondhatni meghatározó szerepe volt. Mégpedig nemcsak annyiban, hogy a tőle kapott ismereteket igyekeztem felhasználni és példáját követve törekedtem a különféle elméletekkel (bármilyen irányzathoz tartozzanak is azok) mindig történetileg és kritikailag foglalkozni az adott témakörben, hanem és legfőképpen azért, mert az egyetem elvégzése után, amikor kitüntetéses diplomám ellenére öt hónapig állástalan voltam, végül ő szerzett nekem szerkesztői állást a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadónál. Így neki köszönhettem, hogy nem kellett elszakadnom a tudomány és oktatás világától, sőt később, a már említett módon oktatóként visszakerülhettem egyetemünkre (ha nem is az ő tanszékére, ahogy korábban mindketten szerettük volna).

Mátyás Antal életművének méltatásában az is kiemelendő, hogy aligha akad rajta kívül a tudomány hazai művelői között – akár a múltban, akár a jelenben – olyan, aki hozzá hasonlóan egész életét kizárólag és teljes mértékben a tudománynak és oktatásnak szentelte. Ő ugyanis életmódjában a szórakozásnak (a zenét leszámítva) nem adott helyet, sőt, még a tv nézésnek sem. Magánéletét és társadalmi kapcsolatait is feláldozta azért, hogy szabadidejét szinte kizárólag a tudományos munkának szentelhesse. Emellett évtizedeken át az egyik legaktívabb tagja volt akadémiánknak is.

Mátyás Antal, aki korábban már Állami, majd Széchenyi-díjban részesült, a Magyar Tudományos Akadémia legmagasabb kitüntetését, az akadémiai aranyérmet is már régóta kiérdemelte. Ennek elnyerésére a IX. Osztály már több ízben is többségi támogatással javasolta. Bár a 11 osztály által javasoltak közül évente csupán egy részesülhet e kitüntetésben, talán most lett volna neki a legnagyobb esélye. Így reménykedtünk is, hogy végre meg is kapja azt, még halála előtt. Sajnos, erre nem kerülhetett sor. Csekély vigaszt jelenthetett számára az, hogy legalább egyetemünk-től nemrégiben kitüntetésben részesült.

Figyelembe véve azonban nemcsak töretlen hűségét egyetemünkhöz és annak hírnevét javító, gyarapító tevékenységét, hanem azt a sok csalódást, támadást és méltatlan bánásmódot is, amely éppen egyetemünkön érte őt, nagyon is indokolt lenne, hogy emlékére az egyetem az ő szobrát is elkészítse. (Vagyis végre olyan szentelne emlékművet, aki azt – némelyekkel ellentétben – ki is érdemelte). Ha erre netán a költségvetésből szégyenszemre nem telne, akkor – véleményem szerint méltányos lenne az egyetem egyik épületét vagy annak egy részét, esetleg egy előadótermet elnevezni róla.

Végezetül, utolsó búcsút véve Mátyás Antaltól aligha mondhatok mást, mint hogy: *Requiescat in pace et in memoria nostra!*

SZENTES TAMÁS

A TUDÓS

Mátyás Antal a József Nádoron kezdte az egyetemet, majd 1948-ban a hadifogságból hazatérve a Magyar Közgazdasági Egyetemen folytatta tanulmányait. Büszke volt rá, hogy ő kapta az első, vagyis az 1. számú diplomát az új közgazdasági egyetemen 1950-ben. Egyik oszlopos tagja volt az egyetem zenekarának is. Ekkor ismertem meg s tulajdonképpen haláláig baráti kapcsolatban voltunk. Pályája az egyetem politikai gazdaságtan tanszékén kezdődött. Szinte minden elmélettörténeti írását olvastam s szívesen vállaltam utolsó jelentős munkájának a „Modern közgazdaságtan története” c. kitűnő tankönyvének lektorálását is. Ezt a könyvét egyébként japánra, kínaira, koreaira és Hongkongban angolra is lefordították. Úgy tudom, hogy a tankönyvet számos ázsiai egyetemen – sajnos hazánktól eltérően – máig használják az oktatásban.

Mátyás a közgazdasági elméletek története kutatásával és oktatásával igen jelentős és nehéz feladatot vállalt. Elmélettörténeti tankönyvet sehol és sohasem volt könnyű megírni s ezek tanítása sem volt könnyű. Be kellett ásnia magát a közgazdaságtudomány, különösen a kiemelkedő, maradandóan érdekes és „használható” elméletek megalkotóinak gondolatvilágába és abba a társadalmi és gazdasági környezetbe is, amelyben az illető élt és működött – így tudta ezt a hallgatók számára is világossá, érthetővé tenni.

A különböző iskolák, irányzatok elemzése nem könnyű, mert nem elég ismertetni ezeket, hanem joggal várják el értékelésüket is. Jól ismert, hogy amikor a gazdaságban bajok vannak – például a XXI. század első világgazdasági válsága nyomán – elsősorban az uralkodó elméletek alkotóit szokták elmarasztalni. A magyar szakirodalomban is napvilágot láttak olyan vélemények az elmúlt években, hogy a „modern” közgazdaságtudomány válságba került, mert nem volt képes sem reális képet adni a mai gazdasági rend működéséről, sem pedig átfogó és építő kritikát ajánlani hiányosságairól. Más tudományágak képviselői a közgazdaságtudomány művelőinek szemére szokták vetni, hogy ez a diszciplína általában sem alkalmas arra, hogy előre tekintsen és lényeges kérdések helyett absztrakt és gyakran triviális témákkal foglalkozik. Sőt a természettudományokkal összevetve nem is tekinthető a szó igazi értelmében tudománynak. Tény, hogy a közgazdaságtudomány komplex, soktényezős rendszert vizsgál,

amelyet a sokrétű és gyakran ellentétes érdekek és szubjektív hibás döntések tesznek áttekinthetetlenné. Tény persze az is, hogy mennyire nem értik e tudományterület lényegét a közgazdaságtan felszínes és nemegyszer rosszindulatú bírálói. Ezek a kritikusok vagy nem ismerik e tudományt, vagy pedig egy-egy irányzat hiányosságait, tévedéseit azonosítják a közgazdaságtannal.

Halála után ismét kezembe vettem és átlapoztam Mátyás Antal munkáját a modern közgazdasági elméletek történetéről. Úgy gondoltam, hogy a megemlékezés róla *elsősorban munkái alapján* lehet teljes.

Mint ismeretes, a közgazdaságtudomány fejlődése és ennek szakaszai a múltban is a történelem nagy gazdasági átalakulásaihoz kötődtek. A klasszikus közgazdaságtan hajnalhasadása egybeesett az ipari forradalom kibontakozásával, a modern ipar első nagy lépéseivel. A könyvben áttekintett korszakban különösen lényeges kérdésként fogalmazódott meg, hogy a közgazdaságtudomány miképpen reagált a gazdasági folyamatok komplexitásának növekedésére, a globalizációra, a kölcsönös függőségi viszonyok elmélyülésére, a heterogén piaci rendszer új „egyeduralmára”, a pénzügyek meghatározó fontosságára, a piacok szereplőinek specifikumaira és a technikai fejlődés következményeire. Mátyás e könyve még világosabbá tette, hogy a közgazdaságtan nem valamiféle egységes rendszer, hanem olyan sajátos mozaik, amelynek építő elemei különböző korszakokban, országokban és gazdasági rendszerekben dolgozó tudósok hozzájárulása révén állnak össze. A közgazdaságtan tárgyát és céljait is újra definiálták egyes iskolák. A gazdaság társadalmi beágyazottsága miatt is nagyobb mértékben függ az elméletek számos tételének érvényessége és ajánlásainak gyakorlati használhatósága az adott közegtől, mint a műszaki tudományoké az elméleti fizikától. Külön érdeme volt annak megvilágítása (s ez sajnos igen hiányos a hazai közgazdasági oktatásban), hogy a fejlődés során miképpen jelentek meg az új közgazdasági kategóriák, illetve kaptak bizonyos fokig új tartalmat a régebbiek. A könyv kitűnően kapcsolja össze a közgazdaságtan fejlődésének történelmi útjait és logikai folyamatainak változását az elmúlt évszázadban.

Magyarázatot ad Mátyás munkája arra is, hogy egyes iskolák az elmúlt évtizedekben miért és hogyan váltak meghatározó fontosságúvá a „mainstream”-nek, vagyis annak az irányzatnak formálásában, amelynek hatása Magyarországon és egyetemünkön is döntő hatással volt az oktatásra és ezen túlmenően a szakmai gondolkodásra. (Lényegében az angolszász világ gazdasági fejlettsége, oktatási intézményeinek és kutatóintézeteinek jelentősége játszottak ebben is szerepet.) A „főirány” képviselőinek természetesen reagálni kellett bizonyos gazdasági, mindenekelőtt pénzügyi folyamatokra – pl. a monopóliumok megnövekedett szerepére, a pénz, a költségvetés és a monetáris politika fontosságának növekedésére – és magyarázatot vártak tőlük a kapitalista gazdaságot ért nagy megrázkódtatások okaira és következményeire, valamint azok elkerülhetőségére is. Ez utóbbi esetében különösen sokat tévedtek.

Különösen érdekes áttekintést ad Mátyás munkája a matematika és a közgazdaságtan „házasságának” folyamatairól, amelyekben jelentős szerepet játszott a matematika és az alkalmazott közgazdaságtan technikájának fejlődése, a gazdaságstatisztika, az ökonometria kialakulása és a gazdasági tervezés igényei. A matematikai iskola, és az ún. verbális, a társadalmi-minőségi elemzésre koncentrálnó nem matematikai iskola „elválása” nyomán még világosabban megfogalmazható, hogy a közgazda-

ságtudomány nem azonos az empirikus kutatásokból vagy az előre gyártott absztrakt elméleti modellekből levont következtetésekkel, sem pedig a gyakorlat tapasztalati általánosításával. Fejlődése és újítása nemcsak az elméletek szembesítését követelik a valósággal, hanem az elméletek egymásra való reflektálását is. Ebből is következnek pl. az ortodox és az unortodox apologetika veszélyei. (Az orthodox mint kifejezés a görög nyelv két fogalmából ered: orthé=helyes és doxa=szemlélet, tanítás.) A könyv zárófejezetében, a „Visszatekintés és következtetések”-ben Mátyás fontos tanulásgként emelte ki, hogy egyetlen elméleti rendszer sem képes a gazdaság egészét átfogni s így fontos területek, a gazdaság fontos sajátosságai maradnak feltáratlanul. Abban is igaza volt, hogy végső soron az egyes iskolák kiegészítik egymást, nemegyszer azonban átveszik egymás tévedéseit, hibáit is. Tény az is, hogy a közgazdaságtudomány többet fejlődött a diagnosztikában, mint a terápia terén. (E tekintetben eredményei hasonlítanak például az orvostudományéhoz.)

Mátyás új könyve alapján ma is fontos és érdekes kérdések fogalmazódhatnak meg az olvasóban. Mennyiben tükrözi a modern közgazdasági gondolkodás története az általános megismerés fejlődését és mennyiben egy ország vagy térség specifikus viszonyait? Hol és mennyiben léptek előre az egyes iskolák? Fejlődésük folyamata mennyiben hasonlít más tudományokéhoz, például a fizikához illetve mennyiben tér el azoktól? Lehetséges-e ún. tiszta, érdek- és értékmentes közgazdaságtudomány, ahogy ezt sok pozitívista közgazdasági gondolkodó elképzelte? Hogyan hatnak a közgazdaságtan fejlődésére az érdekek és az értékek? Mennyiben segítettek, segíthettek és egyáltalán mikor segíthetik a közgazdaságtudomány domináló iskolái a gazdaságpolitikai hibák, súlyos tévedések elkerülését?

Mátyás Antal kutatói és oktatói munkássága világossá tette azt is, hogy egy tanár esetében milyen fontos, mennyire számít a személyiség; különösen igaz ez a társadalomtudományokban. Az e területen oktatóknak mindenekelőtt művelt embereknek kell lenniük, saját szakmájukon kívül más társadalomtudományi területen is jártassággal kell rendelkezniük, s ismerniük kell más tudományok fejlődésének sajátosságait is. (Ez, véleményem szerint a gazdaságpolitikát formáló személyiségekre is vonatkoztatható.) Rendkívül érdekesek ezzel kapcsolatban *Keynes* megjegyzései. A modern közgazdaságtan egyik legnagyobb jelentőségű képviselőjével, *Marshall* kapcsolatban fejtette ki, hogy egy jó közgazdásznak olyan tehetségekkel és képességekkel kell rendelkeznie, amelyek ritkán egyesülnek egy személyben. Matematikusnak, történésznek, államférfinek és filozófusnak kell egyszerre lennie. Értennie kell a szimbólumokat és szavakban is ki kell tudnia fejteni ezeket. Egyszerre kell képesnek lennie az általános és a konkrét megértésére és kifejezésére. A múlt tapasztalataira építve és a jövő céljaira gondolva kell tanulmányoznia a jelent. Az emberek és az intézmények természetének egyetlen aspektusa sem kerülheti el figyelmét. Egyszerre kell céltudatosnak és objektívnek lennie. Olyan disztingváltnak és megronthatatlannak kell lennie, mint egy művésznek, s annyira a földközelen kell mozognia, mint egy politikusnak.

Mátyás Antal kitűnően felkészült és sokoldalúan tájékozott tudós volt. Egyetemünk hallgatói sokat veszítettek, amikor oktató munkáját – nem saját jószántából – befejezte. Végső távozása a magyar közgazdaságtudomány számára talán pótolhatatlan veszteség.

A PROFESSZOR

Mátyás Antal rendkívül gazdag tudományos munkásságát az évek során és most is, az emlékezés napjaiban, többen is méltatták. E rövid gondolatsorban inkább tanári kvalitásait, egyéniségének azokkal összefüggő vonásait szeretném kiemelni, előrebocsátva, hogy ebben is különleges volt.

Ne feledjük, 1953 óta volt egyetemünk oktatója, és éppen ez évben ünnepelhetnénk 50 éves professzori jubileumát. 1966-ban nevezték ki egyetemi tanárnak és ebben a minőségben eltöltött fél évszázad minden bizonnyal csúcsteljesítménynek tekinthető.

Professzor – valamilyen kép mindenkiben társul ehhez a tiszteletet parancsoló elnevezéshez. Bennem egykoron egy őszülő, kopaszodó, szemüveges személy alakja jelent meg, aki a hatalmas táblákat pillanatok alatt képes teleírni, függvényeket, elméleteket heves gesztikulációval magyarázni. Aligha kell tovább rajzolni a képet. Mind a mai napig Mátyás Antal és az ő előadásai jelennek meg előttem és minden bizonnyal sokan éreznek még így a több ezer tanítványból.

Igen, Mátyás Antal *professzor volt* a megjelenése tekintetében is. Öltönyben és nyakkendőben, a katedrán cikázva, krétával a kezében, magas hangján, mikrofon nélkül is jól hallhatóan, többnyire a hallgatók által megtöltött nagyelőadásban magyarázza *Walrast, Marxot*, a moderneket. „Kérem szépen...” kezdi sokszor mondatát a professzor, akiről sugárzik, hogy imádja azt, amiről beszél. Imádja, mert ő kutatta ki, ő „fedezte fel”, és ő szeretné tudását továbbadni a fiatal hallgatóknak.

Ahogy azt *Szentes Tamás, Simai Mihály, Nováky Erzsébet* és minden bizonnyal mások is leírták, Mátyás Antal egy életre elkötelezte magát a közgazdaságtan elméleteinek kutatása iránt olyannyira, hogy magánéletének egy jelentős részét is „feláldozta” ezen kapcsolat oltárán. Egy tudós, egy kutató azonban akkor válik igazi és nemcsak a köztársasági elnök által aláírt oklevéllel rendelkező professzorrá, ha akarja és képes kutatási eredményeit másokhoz eljuttatni, mások érdeklődését is felkelteni. Mi több, az igazi professzor imádja az átadott tudást visszahallani. Mátyás Antal híres volt vizsgáztatásáról. Azt nem lehet mondani, hogy nem adott elég időt a hallgatóknak a feltett kérdés(ek) megválaszolására. Hosszú órákon keresztül vizsgáztatott, olykor reggeltől estig, miközben nemcsak meghallgatta a vizsgázót, de gyakran, szinte önálló kiselőadásban magyarázta el újra és újra az adott elmélet lényegét. Szigorú volt, ez tény, nagyon nehéz volt a vizsga. Azt azonban senkitől nem hallottam, hogy „tudtam és mégis rossz jegyet kaptam”. Mátyás Antal, a professzor saját magával szemben felállított követelményei így sugároztak át az egyetemi világba és – ahogy akadémikus társaitól olvashatjuk – a Magyar Tudományos Akadémia testületeibe is.

Büszke professzor volt, aki értette, élvezte hazai és nemzetközi tudományos sikereit és elvárta, hogy mások is tiszteljék azokat. Méltányolják a sok nyelvre lefordított könyvei, a szenvedélyes előadásai és úgy általában professzori mivolta miatt. „Kérlek szépen...” indította mondanivalóját *Szabó Kálmán* felé egy egyetemi tanácsulást megelőző beszélgetésben, „...valamikor a professzort kegyelmes úrnak kellett szólítani.” A beszélgetés további részletei nem ismertek, de minden bizonnyal a jó értelemben vett és megkövetelt, megkövetelendő tekintély körül foroghatott.

Büszkesége utolsó, szinte villanásnyi ideig tartó találkozásunkkor is megcsillant. Két éve, toloszékben ülve várta az aula első széksorában a számára is kitüntetéssel járó ünnepség megkezdését. Odaléptem hozzá üdvözölni. A kézfogás közben a jól ismert mátyási hangon és akcentussal kérdezte „...tudod, hány nyelvre fordították le a könyveimet?” „Sok” mondtam és távoztam, nem gondolván, hogy ez a pár szó az utolsó beszélgetésünk volt.

Sem, mint hallgató, sem, mint oktató kolléga nem voltam elmélyültebb kapcsolatban a professzor úrral. Mint különböző szintű egyetemi vezető azonban óhatatlanul találkoztam sikereivel éppúgy, mint azokkal a döntésekkel, jelenségekkel, amelyeket nem tudott elfogadni, amelyeket ő – és tegyük hozzá, többen – méltatlannak tartottak vele szemben és az általa alapított és 25 évig vezetett tanszékkal és tudományával szemben is.

Ez utóbbiak közé tartozott az általa még évtizedek múlva is emlegetett döntés, amelynek értelmében az elmélettörténet kikerült a kötelező tantárgyak sorából. A döntés a 90-es évek elején, de már *Andorka Rudolf* rektorsága alatt született egy tantervi reform vita keretén belül mégpedig – legalábbis az én emlékeim szerint – az egyetemi tanács ülésén, titkos szavazással. A javaslat – amelyet a hallgatók támogattak, de nem elsősorban a tantárgy nehézsége miatt – indoklása az volt, hogy a bemutatott és elemzett elméletek bekerültek a mikro- és makroökonómia kurzusokba, így a kötelező jelleg párhuzamosságokat idéz elő a tantervben. Különleges szavazás volt és a nagyon ritka szavazategyenlőséggel zárult. Az „igen”, vagy „nem”, vagyis a végeredmény ezzel a rektor szavazatától függött, amelyet a titkos szavazás miatt külön nyilvánosságra kellett hozni. Végül Andorka Rudolf igen szavazatával került ki a kötelező tárgyak köréből a Mátyás Antal professzor által évtizedekig oktatott elmélettörténet. Nem egy személy, vagyis nem a rektor döntött erről, mint ahogy azt egyes visszaemlékezésekben, így a professzor úrral való későbbi beszélgetésekben is szerepelt.

Mátyás Antal természetesen továbbra is alkotott, közel 80 évesen is könyvet jelentetett meg. Munkássága valóban részévé vált a világ felsőoktatása egy jelentős részének. A tudományos kutató által elérhető legmagasabb díjai és kitüntetései jelzik hazai és nemzetközi elismerését. Méltatói a különböző születésnapjainak köszöntőiben a rangos díjakra történő javaslatokban és más laudációkban, vagy a halála kapcsán megjelent megemlékezésekben az egyik legnagyobb érdemének tekintik, hogy a szocializmus évtizedei, a marxista-leninista ideológia dominációja időszakában egyedülálló módon és bátorsággal kutatta és oktatta az egyébként „megvetett” polgári elméleteket.

Tény, hogy ez egyedülálló volt az akkori „baráti országok” tekintetében is. Bár elfogadom, hogy a korban, kutatásban, oktatásban hozzá közelebb állók jobban ismerték a körülményeket és benne Mátyás professzor szerepét, magam úgy ítélem meg, hogy hajthatatlan kitartásának okait a polgári közgazdaságtan kutatásában és oktatásában nem mint „tudatos ellenállóságában”, de sokkal inkább a téma iránti „szerelmében” kell keresnünk. Végül 1970-ben önálló tanszéket alapíthatott, talán nem véletlenül Szabó Kálmán rektorsága idején. Neve évtizedeken keresztül fémjelzte mind a tanszéket, mind a polgári közgazdasági elméletek kutatását. Való igaz, hogy nyugdíjba vonulása után sok minden folyamatosan megváltozott, nem ott folytatódott, ahol ő abbahagyta. Ennek egyrészt vitathatatlan oka, hogy Mátyás Antal

önálló egyéniség volt. Iskolát teremtett, de iskolát a szó fizikai, szervezeti, személyi értelmében nem alapított, lényegében szabad utat engedve így utódainak a tudományterület kutatásának és oktatásának folytatásához.

Egy kedves és felejthetetlen élménnyel zárom e rövid megemlékezésemet. 75. születésnapján abban a megtiszteltetésben volt részem, hogy Mátyás professzor *Palánkai Tibor* akkori rektorral, valamint *Kollár Zoltán* dékánal együtt meghívott – gondolom, mint hivatalban lévő rektorhelyettes – a Sipos Halászsárdába. Alighogy elfoglaltuk helyünket, előkerült egy réginek tűnő börtáska, amely – mint az hamarosan kiderült – tele volt életének különböző mozzanatait rögzítő fényképekkel. Még rendelni sem tudtunk, elindult a „bemutató” és a szóbeli kiegészítés. Ekkor láttam Mátyás Antalt a nemzetközi hírű professzort pucér kisbabaként a pelenkázó ágyon, katonaként, hadifogolyként, majd egy másik képen hegedűvel az álla alatt. Én is ekkor tudtam meg, hogy egy ideig az egyetem népi zenekarában is muzsikált. Majd következett sok-sok kép az egyetemi évekről, előadásokról, vendégekkel való találkozásokról. A pincér közben már többször mögénk állt készen a rendelés felvételére, de Antal szenvedélyes „bemutatkozását” egyikünk sem akarta félbeszakítani. Egy óra is eltelt, mire minden a rendes kerékvágásba került. Mert ő, Mátyás Antal mindent, még a fényképek kommentálását is csak *szenvedéllyel* tudta csinálni. Mert ő, Mátyás Antal egy igazi professzor volt. Pontosabban szólva ő volt *az igazi professzor*.

MÉSZÁROS TAMÁS

TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA 2016.

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

VÁLLALATI PÉNZÜGYEK SZEKCIÓ

II. díj	Riz Nikolett	Akcelerátor vagy inkubátor? A hazai vállalkozásokat támogató szervezetek bemutatása a nemzetközi gyakorlat tükrében
III. díj	Gyárfás Adorján	(Piaci) egységben az erő? Avagy a faktoring nagy esélye - A magyarországi implantátum és protézisgyártók likviditáskezelési megoldásainak vizsgálata

VÁLLALKOZÁS SZEKCIÓ

I. díj	Fodor Papp Gábor Hajas Gergely	Lean szemlélet a magyarországi startup finanszírozásban
II. díj	Kadocsa Ferenc	Egy crowdfunding kampány sikertényezői
III. díj	Herold Barnabás József	Kismama vállalkozások- avagy egy új gazdasági szegmens bemutatása

VÁLLALKOZÁSFEJLESZTÉS SZEKCIÓ

I. díj	Thaler Balázs	Üzleti gondolkodás az étteremvezetők körében
II. díj	Lenyu Tímea	Alternatív CSR a kkv-k életében
III. díj	Teszárik Eszter Tóth Benedek	Kiszervezett innováció? - Új utak a nagyvállalati értékteremtésben

VERSENYPOLITIKA (MIKROÖKONÓMIA) SZEKCIÓ

I. díj	Horváth Diána	Verseny kétoldalú piacon
II. díj	Horváth Gábor Kiss-Dobronyi Bence Nagy Réka Klára	A kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás piacának változásai a jogi környezet megváltozásának esetén
III. díj	Borbély Csenge Németh Gábor	A párválasztás közgazdaságtana

VILÁGGAZDASÁGI SZEKCIÓ

I. díj	Drabancz Áron	Kína a demográfiai átalakulás tükrében
II. díj	Csóka Imola Tóth Manna Odette Villi Adrienn	A szabadkereskedelem hatása a környezetre
III. díj	Rácz Kamilla	Az Egyesült Királyságba áramló európai munkaerő célországokra kiterjedő gazdasági hatása